

MEŞRUTİYET TENKİDİNDE BATIDAN GİREN TERİMLER

Bilge ERCİLASUN*

ÖZET

İkinci Meşrutiyet Devrinde hareketli bir edebiyat ortamı doğar. Bu yıllarda topluma yeni bir şekil verilmeye çalışılır. Bu düşüncenin öncüsü, Ziya Gökalp'tır. Gökalp başta olmak üzere devrin aydınları, yeni terimler ve kavramlar üzerinde düşünmeye ve tartışmaya başlarlar. Batıdan aldıkları bu terim ve kavramlara karşılıklar bulurlar. Bu yazıda, Fransızcadan alınan ve Türkçede kullanılmakta olan bu terimlerden bazı örnekler üzerinde durulacaktır. Bunlar, beş madde hâlinde ele alınmıştır: Edebiyat, Edebî Türler (Destan, Şiir, Roman, Tiyatro ve Sahne Sanatları), Dil ve Üslûp, Estetik ve Sanat, Felsefe.

Anahtar Kelimeler: Yeni Hayat, İbdâi Edebiyat, Orijinalite, Epope, Lirikizm, Ziya Gökalp, Ali Canip.

THE TERMS BELONGS TO THE WEST IN THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA

ABSTRACT

During the Second Constitutionalism a great literature atmosphere was born. In these years the structure of the society has been changed and the pioneer of this change was Ziya Gökalp. Gökalp and other intellectuals of the period has started to discuss on the new terms and concepts. They began to find equivalent terms and concepts of the words they transferred from West. In this artical some of the terms and words transferred from French are studied. These

---

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bercilasun@yahoo.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

are divided into five topics: Literature, Literary Genres (Epic, Poetry, Novel, Theatre and Stage Arts), Language and Style, Aesthetic and Art, Philosophy.

Key Words: New Life, Creative Literature, Originalite, Epope, Lyricism, Ziya Gökalp, Ali Canip.

Tanzimattan beri dilimize Batıdan yeni kelimeler girmeye başlamıştır. Bunlar çoğunlukla Fransızcadan alınmış kelimelerdir. Bunların sosyal, fen, tıp gibi ilmin bütün alanlarını kapladığı görülmektedir. Meşrutiyet devrinde de yeni terimler ve kavramlar dilimize girmeye devam eder. Bu yazıda bu terimlerden bazılarını işaret edilecektir. İncelenen kelimeler beş maddede toplanmıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. Edebiyat,
2. Edebî Türler (Destan, Şiir, Roman, Tiyatro ve Sahne Sanatları),
3. Dil ve Üslûp,
4. Estetik ve Sanat,
5. Felsefe.

1. EDEBİYAT

İkinci Meşrutiyet devrinde Türk cemiyetinde bir canlılık görülür. Bu canlılığın olumlu ve olumsuz olmak üzere birbirine zıt yönleri vardır. Osmanlı Devletini sarsan savaşlar bu yıllarda bir-biri ardından meydana gelir. Bu ise bir yandan Türk devletinin büyük toprak kayıplarına sebep olur, diğer yandan da canlı ve hareketli bir edebiyat ortamının doğmasına vesile teşkil eder. Bu uzun ve karmaşık devreyi elbette tek bir başlık altında toplamak mümkün değildir.

Devrin hâkim görüşü, 1911 yılında Selânik'te Genç Kalem Dergisi etrafında oluşan Yeni Lisan Hareketi, edebiyat tarihindeki yaygın adıyla Millî Edebiyat Akımıdır. Millî Edebiyatçılar, Türk toplumuna yeni bir şekil vermek üzere harekete geçerler.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Devleti kurtarmak ve toplumun ilerlemesini sağlamak için, Türk milletine yeni bir hayat tarzı yaratmaya çalışırlar. Bu suretle her şey, edebiyat kavramının etrafında doğar ve şekillenir. Yeni hayat, yeni edebiyat, halk için edebiyat, halka doğru edebiyat, millî edebiyat, millî olmayan edebiyat gibi pek çok kavram ortaya atılır ve tartışılır. Batıdan alınan kavram ve terimlere yeni karşılıklar bulunur. Böylece yeni ve modern bir cemiyet kurulmaya çalışılır. Hareketin felsefî ve sosyolojik boyutu, Ziya Gökalp tarafından şekillendirilmiştir.

Genç Kalemler hareketinin önemli isimlerinden biri de Ali Canip'tir. Ali Canip yazılarında Yeni Hayat, Millî Edebiyat gibi meseleleri ele alır ve ayrıntılı bir şekilde işler.

Ali Canip **İbtidâiyet=Originalite** adlı yazısında sanatta yaratıcılık meselesini ele alır. Burada **originalite** karşılığı **ibtidâiyet** veya **ibdâî** (edebiyat) terimlerini kullandığını da belirtelim. Ali Canip tercih ettiği bu terimlerle **yaratıcılık** kavramını kastetmektedir. Yazar, bu kavram üzerinde çok durmuştur. Çünkü ona göre varlık ve ilerleme buna bağlıdır. Yani ilerleme, gelişme, zenginlik, güçlülük, yenilik, sanat ve ilim...

Ali Canip, Yunanlıların Mısırlılardan iki şey aldıklarını belirtiyor. Bunların **Method=Usul** ve **Thechnique=Mihniyyat** olduğunu ilâve ediyor. Ali Canip her milletin bunları diğerinden alabileceğini, çünkü bunların terakki vasıtaları olduğunu, milletlerin malı olmadığını, metot ve tekniğe dayanarak, bu vasıtaları kullanarak orijinal eserler yaratabileceğimizi söylüyor. Biz Türklerin ise başka milletlerden şimdiye kadar metot ve tekniği almakla yetinmediğimizi, bu vasıtalarla birlikte "*onların ilimde, sanatta buldukları hakikat ve bedâiaları*" da aldığımızı belirtiyor. Ve bunlarla, yani onlardan aldıklarımızla yetindiğimizi, üzerine yeni bir şey ilâve etmediğimizi belirtiyor ve buna çeşitli misaller veriyor. İşte bu yüzden "*vaktiyle Çinleşmiş âlimlerimiz, Acemleşmiş şairlerimiz Türklüğü temsil edemedikleri gibi bugün Avrupalılaştırmış münevverlerimiz yine bir şey yapamamaktadırlar*", diyor. Sonra da yapılan şeyin bir yaratma değil bir taklit olduğunu belirtiyor. Bunun için de şu kelimeleri kullanıyor: Gramofonluk, maymunluk, papağanlık... Yazar burada kopya yapmayı kastetmiştir. Daha sonraki yazılarında bunun için **reflect** (yansıma, asıl olmayan, gölge olan) terimini kullanacaktır. (Yöntem 1999: 338). Diğer taklit için de, yani

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

sanatın temelini teşkil eden, sanattaki başlangıç noktası olan taklit için de **imitation** kelimesini kullanmıştır. Ali Canip, bir edebiyatın yaratılmasında **reflect**'ten uzak olması gerektiğine sık sık işaret etmiştir.

Ali Canip'e göre sanatkâr "*tamamen serbest bir ruha mâlik olmalı ve sanattan başka bir şey*" düşünmemelidir. Bunun için de kalbinde "*millî bir gurur*" taşıması şarttır. Bu suretle sanatkâr, **gölge=reflect** hislerle dolu eserler yazmaktan uzak kalabilir (Yöntem 1913: 1112-1118).

Burada kastedilen farklı bir taklittir. Bu yüzden Ali Canip de farklı bir kelime kullanır. Birine **reflect**, sanattaki taklide ise **imitation** der ve bu tarz taklidin, yapılması gereken öğretici ve eğitici, yetiştirici bir taklit olduğunu belirtir. Bu, sanatkârı yaratmaya ve orijinaliteye götüren faydalı bir taklittir.

"Bedâetin bize öğrettiği bazı hakikatler var. Meselâ biliyoruz ki sanatın en esaslı unsuru **imitation=taklit**'tir." (Yöntem 1999: 194).

Ali Canip'in yazılarındaki önemli noktalardan biri, onun yeni kavramları ele almasıdır. Önce milliyet kavramını vurguluyor. Bu **Türk Ruhu**'dur. Sonra onun yaratacağı, ulaşmak zorunda olduğu çağdaş düzeni belirtiyor. Bu, **Yeni Hayat**'tır. Bunun **Türk Hayatı** olması gerektiğini belirtiyor. Bunun edebiyatının adı da bellidir: **Türk Edebiyatı**...

"Biz, yeni neslin yeni iştiyaklarına **Türk ruhu** diyoruz. Bu müphem iştiyakların gayelerine verilen kıymetler bizde bir **Yeni Hayat** yaşatacaktır. Bu yeni hayata **Türk Hayatı** namını veriyoruz. Bu hayatı vukua gelmemiş, fakat vukua gelebilir bir tarih suretinde bize hikâye edecek eserlere **Türk Edebiyatı** diyeceğiz." (Yöntem 1999: 165).

İşte burada, metnin bu kısmında karşımıza yeni bir kavram çıkıyor. Ali Canip, **laik** kelimesini kullanıyor. Türklüğün **laik** bir **ideal** olduğunu, bunun da **Yenilik** demek olduğunu söylüyor. Avrupa'da meydana gelen **Rönesans** hareketini örnek gösteriyor. **Rönesans**'ın bir **Yeni Hayat** olduğunu, "*Yunan*" ve "*Roma*" ifadelerinin **laik** bir **ideal** olduklarını belirtiyor.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Bizce Türklük **laik=laique** bir idealdir ki **Yenilik** tabirinin hemen mürâdifidir. Avrupa'da **Rönesans** Yunan ve Roma hayatını yeniden, yeniden yaşamak üzere başladı. Halbuki bu büsbütün bir **Yeni Hayat** yaşamaktan başka bir şey değildi. Yunan yahut Roma tabirleri **laik** bir **ideal** ihtiyacının ilticagâhıydı." (Yöntem 1999: 165).

Ali Canip burada **laik** kelimesini **yenilik** karşılığında kullanmaktadır. Daha sonraki açıklamalarından öğreneceğimiz gibi, laiklik kavramının çağdaşlık ve din dışılık gibi iki önemli unsuru bulunmaktadır.

Ali Canip, Millî Edebiyat kavramını anlatmak için birbirinden farklı birkaç terim kullanır. Bunlar **Millî Edebiyat**, **İbdâî Edebiyat** ifadeleridir. Bunun için şöyle der:

"Düşündüm, takdir ettim ki Voltaire'in nasihatını dinleyerek kelimeleri manasını ne kadar tayin edersem edeyim, meseleyi ne kadar aydınlatırsam aydınlatayım, ispat edeyim, hulâsa ne yaparsam yapayım, onlar kabil değil, **Millî Edebiyat**'ı, **Şalvarlı Edebiyat**'la bir görmekten vazgeçmeyecekler, yine bağıracaklardır ki **Millî Edebiyat** olmaz!... Ve işte bunun için bu manası anlaşılmanmaya ahdedilmiş olan iki kelimeyi Genç Kalemler'den silmeye karar verdik. Bunun yerine fikrimizi daha güzel izah edeceği şüphesiz bulunan **İbdâî Edebiyat** teribini kullanacağız." (Yöntem 1999: 194).

Ali Canip burada **Millî Edebiyat** kavramının yanlış anlaşıldığını, bunun **Şalvarlı Edebiyat** zannedildiğini söylemektedir. Bu kavram için daha sonra **Halk İçin Edebiyat** ifadesini kullanacaktır. Kendi teklif ettiği edebiyat çeşidini ise yukarıda **İbdâî Edebiyat** terimi ile ifade etmiştir. Ali Canip bunun için **İbtidâî=Orijinal Edebiyat**, **Halka Doğru Edebiyat** ifadelerini de kullanır.

Ali Canip'in üzerinde en çok durduğu terimlerden biri "**hads**" terimidir. Ali Canip, Fransızcadan aldığı "**intuition**" kelimesinin karşılığı olarak "**hads**" terimini kullanmıştır. Yazar, hadsi,

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

yani sezgiyi, sanatın ve yaratıcılığın temeli olarak görür. Bunun için de Bergson'a dayanır ve şöyle der:

“Ruhumuzun tamamıyetini tahlil etmeden zekâmızı kelimelerin sathında dolaştırırsak belki Sünbülzâde'nin ruhu şâd olur, fakat sizin Bergson'un izah ettiği gibi **hads=intuition**'dan hiç bir şey tecellî ettiremeyiz. Ben eskiden bir Cenab tanırdım ki büyük bir akşamı yalnız bir mısra ile anlatırdı.” (Yöntem 1999: 561-562).

Ali Canip hayatın ve tabiatın değişken olduklarını söyler. Sanat bu değişkenlikleri göstermelidir... Böylece sanat, “*klâsik anlayışa*” yani taklide isyan etmiştir. Fakat bu isyanın âmili **hads (intuition)**'dir. Sanatın bu şuursuz isyanı sonunda gerçi edebiyat taklitten kurtulmuştur. Artık “*şair kalemini istediği gibi oynatmak hakkını kazanmış demektir.*” Fakat Ali Canip, çoğu zaman bu isyanın âmilinin hads olduğu anlaşılamamaktadır, böylece yanlış cereyanlar ortaya çıkmaktadır, der. Sanat anlayışındaki bu yanlışlıkları da şöyle belirtir: Ya hayal gücünde aşırılıklara kaçılmış, ya intibalar hâkim olmuş, ya da “*bazen millî meseleleri havsalasına almakla iktifa eden bir edebiyat, bazen de sanattan büsbütün uzaklaşarak **Halk İçin Edebiyat***” yapılmış ve öğüt vermek gaye zannedilmiştir (Yöntem 1913: 1046-1055).

Ali Canip yenilik, orijinallik ve çağdaşlık özelliklerini anlatmak için **asrî** kelimesini de kullanır. Bazı yazılarında **Yeni** ve **Yenilik** kelimelerinin yanlış anlaşıldığını, her **Yeni**'nin **orijinal** sanıldığını, halbuki her **Yeni**'nin orijinal olmadığını, “*paradoksal*” de olabileceğini belirtir. Buna örnek de gösterir: Yahya Kemal'in bazı sözlerinin, Ömer Seyfettin'in Câbi Efendi'sinin “*orijinal*” değil, “*paradoksal*”¹ olduğunu söyler... Ali Canip, sözlerini şöyle tamamlar: “*Hiç şüphe yok, asrîlik başka, yenilik de başkadır*”. Fakat “*her asrî şair orijinal olmadığı halde, her orijinal, bir Yeni'dir*”. Fuzulî, Nedim, Ahmet Haşim gibi... Buradaki **Yenilik** (veya **Orijinallik**) kavramının, eski edebiyatçılar tarafından “*nev'i şahsına münhasır*” ifadesiyle anlatıldığını da belirtiyor (Yöntem 1919: 115-116).

Ziya Gökalp da edebiyat hakkındaki görüşlerini, yazılarında ve şiirlerinde ortaya koyar. Bunlardan biri Yeni Mecmua'da

¹ Paradoksal: Birbirine aykırı söz ve davranışlar. Mantiğa aykırı görünen.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Ortaç adıyla yayınlanan manzumesidir. Gökâlöp bu şiiri daha sonra Kızılelma adlı kitabında Sanat adı ile yayınlayacaktır.

Ortaç şiiri, bir şiirden çok bir edebiyat görüşünün belirtilmesidir. Şiirden hareketle, şiirdeki prensiplerden hareketle Türkçü bir edebiyat anlayışı ortaya konmaktadır.

Bu şiirde Gökâlöp, millî bir edebiyatın gerekliliğini dile getirir. “Sanat için sanat” ve “toplum için sanat” görüşlerini anlattığı bu şiirinde, ikisi arasındaki farkları belirtmekte, millî sanatın faydasına ve lüzumuna işaret etmektedir. Diğer sanat görüşünün eksik olduğuna da dikkat çekmektedir.

Gökâlöp sanat görüşünü **Parnas**², millî sanat görüşünü ise **Ortaç** kelimeleriyle ifade etmektedir. Aynı bakış tarzı Ali Canip’te de görülür. Ali Canip de yazılarında **Parnas** terimini yeni bir şey üretmeyen, hayallerini yabancı edebiyatlardan alan sanatkarlar için kullanmıştır (Bu, yazarın Yektâ Bâhir imzasıyla kaleme aldığı Üslûp, Şahsiyet adlı yazısıdır. Şiir bölümünde bu konu tekrar ele alınacaktır).

Gökâlöp’a göre iki çeşit sanat vardır. Biri millî sanat, diğer millî olmayan sanattır. Yani bunlardan birincisini “toplum için sanat”, diğerini “sanat için sanat” diye ifade edebiliriz. Gökâlöp şiirinde, millî sanatın sembolleri olarak düşündüğü bazı ifadelere yer verir. Bunlar Altın Destan, kırmızı, kopuz gibi kelimelerdir.

Gökâlöp millî şaire **Ozan**, takip ettiği yola da **Ortaç** adını veriyor. Bu ozan, şiirlerinde millî unsurları (kırmızı, kopuz gibi millî kültür vasıtalarını ve Altın Destan, Kutlutaş gibi millî efsane unsurlarını) kullanır. Bu ilhamı kutlu, gür sesli ve mutlu, daima umutlu bir şairdir. İleri görüşlüdür. “İğreti sanatla millî hüner” arasındaki farkı anlayacak kadar şuurlidir. Gökâlöp millî olmayan sanata “iğreti sanat”, millî sanata da “millî hüner” demektedir. Gökâlöp’a göre ozanın en büyük farkı ve üstünlüğü, Türkçe yazmasıdır. O, halkın söylediği Türkçeyi kullanır ve aruzun yerine millî

² Parnas, 19. yüzyılda Fransa’da ortaya çıkan bir şiir akımıdır. Şiirde Realist bakışı, ayrıntıyı tasvir etmeyi, resim özelliklerini vurgulamayı, duygudan uzak olmayı ve realist tasvirler yapmayı esas alan bir şiir görüşüdür. “Parnas”, bu hâliyle olumsuz bir mana taşımamaktadır. Ziya Gökâlöp’ın burada kelimeye mecazî bir anlam yükleyerek olumsuz bir anlam verdiği görülmektedir. Ali Canip de yazılarında kelimeyi bu şekliyle kullanmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

vezin olan hece veznini tercih eder. Gökalp onun, “*her akan sele*” kapılmayan bir ırmak olduğuna inanır: O şair, yani millî şair, Doğudan Batıdan esen rüzgâra uymaz. O bir “*dilmaç*” değil, yani tercüman değil bir “*yalvaç*”tır, yani yol gösterendir.

Gökalp halkın, aydınlar tarafından uzun yıllar ihmal edildiğini söyler. Halkın bu hâlini Gökalp, viran bir kaleye benzetir. İçine giren de girmeyen de çile çekmektedir. İçine girmeyen halktan haberdar olamaz, bu yüzden sanatında eksik kalır; içine giren ise yapılacak çok iş olduğunu görüp hayıflanır. Bu yüzden halkla bir olmak da olmamak da çok zordur ve çıkar yol değildir. Yani, meselenin halli için kâfi değildir. Ozan, halka hürmet duyar. Halk bir gizli hazinedir. Elmas iğneler, inci gerdanlıklar hep onun içinde saklıdır. Ozan bu hazinenin farkındadır. Ve bu hazineyi keşfetmeye çalışmaktadır. Gökalp millî olmayan sanatı **Parnasse** terimiyle ifade etmektedir. **Parnasse** şair, iğreti sanat, yani kendisinin olmayan ödünç alınmış bir sanat, sahibidir, yabancı eserlerin etkisindedir, Türkçeyi küçümser, Türkçe olmayan kelimeleri tercih eder, hece yerine aruzu kullanır, ozan gibi “*ilhamı kutlu*” değildir, ayrıca mutlu ve umutlu da değildir, çünkü halka yabancısıdır, hattâ halktan nefret eder, yol gösterici değildir, çünkü başkalarına tâbi olmaktadır, ayrıca halktaki hazinenin de farkında değildir.

Gökalp son olarak Parnasse dediği şaire bir çağrıda bulunur. Onun takip ettiği yolu, yani Parnas’ı terk etmesini, Ortaç yoluna girmesini ister. Baudelaire, Verlaine gibi Fransız şairlerine uymayı, onları takip etmeyi, onlardan etkilenmeyi bırakmasını söyler. Gökalp bunun, Parnas şair için bir kurtuluş olduğu görüşündedir; bu düşüncesini, dinî bir motifle anlatır. Peygamberin göğe yükselmesine, Tanrı ile buluşmasına benzeterek buna “*miraç*” der. Burada Gökalp, dinde en yüksek noktayı temsil eden “*miraç*” kavramını, sanat için de kullanmıştır. Bununla da sanatı dine benzeterek, sanatkârın bu suretle en yüksek noktaya ulaşabileceğini ifade etmektedir. Sanatkârın başkasına dayanmadan, başka sanatkârlardan yardım almadan, destek görmeden, kendi gücüyle ve kendi yaratıcılığıyla, daha da önemlisi millî benliğiyle yaratıcılığa ulaşması, Gökalp’a göre bir “*miraç*” olacaktır.

Bütün bunları metin üzerinde görelim:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Dinle, yeni şair, eski ozanı,
 Okuyor yürekte Altın Destan'ı...
 Deme Kopuz kırık, yoktur çalanı,
 Çalgı gönül sesi, kopuz bir ağaç.
     Kutlutaş'ı yoksa ilhamı kutlu,
     Kanı gür, içmezse kımız ne mutlu,
     Umut bir kanatsa, dâim umutlu,
     Ona Ozan derler, yoluna **Ortaç**.
 Diyor ki: Siz **Parnasse**, biz **Ortaç** eri,
 Bizden olan her fert görür ileri,
 İğreti sanattan millî hüneri,
 İstemez yabancı eserlerden baş!
     Aruz sizin olsun, hece bizimdir,
     Halkın söylediği Türkçe bizimdir,
     Leyl sizin, şeb sizin, gece bizimdir,
     Değildir bir mana üç ada muhtaç.
 Irmağız, her akan sele uymayız,
 Şark'tan, Garp'tan esen yele uymayız,
 El uysun bize, biz ele uymayız,
 Biz dilmaç değiliz, yalvacız yalvaç.
     Halk bir viran kale, duvarı siyah,
     Girende peşîman, girmeyende âh,
     Duyarız biz ona hürmet, siz ikrah,
     Size dert veren şey bize bir felâh!
 Bu yerde biz bulduk gizli bir hazne;
 Dağarcık omuzda girdik içine,
 Bu inci gerdanlık, şu elmas iğne
 Hep ondan çıkmıştır, gözlerini aç.
     Ey şair **Parnasse**'dan çık, gel **Ortaç**'a;
     Baudelaire'i, Verlaine'i kesme haraca;
     Sen kendi gücünle tırman yamaca;
     Bu yükseliş, belki olur bir miraç...

(Ziya Gökalp 1917: 156).

Görüldüğü gibi Gökalp bu şiirde yeni kavramlar ve yeni terimler kullanmıştır. Bunların bazılarını kendisi icat etmiş, bazılarını da Fransızcadan almıştır. Fakat Batıdan aldığı kelimelere de yeni kavramlar kazandırmış, yeni ve farklı ve değişik bir durumu ifade etmek için kullanmıştır. "Parnas" kelimesi buna örnektir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4 / 1-I Winter 2009

"*Parnas*", bir akımı ifade eden bir terimdir. Gökalp burada bu kelimeyi millî olmayan şair "*alafranga şair, kozmopolit şair, halkına yabancı şair, ödünç alınmış bir sanatı kullanan şair*" için kullanmaktadır.

Bu arada Gökalp, düşüncelerini ifade etmek için yeni terimler de üretmiş ve yeni anlamlar yükleyerek bu şiirde onlara yer vermiştir. Ozan, Ortaç, Dilmaç, Yalvaç gibi...

Bu şiirde millî edebiyatçıların bütün prensiplerini bulmak mümkündür. Bunlar şöyle sıralanabilir: Hece vezni, Türkçe, millî değerler ve millî kültür malzemeleri, millî şuurun meydana gelmesi, millî sanatı işleme ve geliştirmek, taklitçi olmamak, dış tesirlere kapılmamak, etkilenmekten çok etkileyici olmak, yani yol gösterici olmak...

Gökalp burada sadece şiirden ve şairden bahsetmektedir. Fakat onun söyledikleri, yalnız şiirle ve şairle ilgili olarak anlaşılmalıdır. Burada ifade edilen şey, bir görüş, bir bakış ve bir anlayıştır. Bir dünya görüşüdür. Bu da, Genç Kalemlerdeki Yeni Lisan hareketiyle başlayan, edebiyatımızda Millî Edebiyat Akımı diye tanınan Türkçü bakışın esasını, hareket noktasını teşkil etmektedir.

Gökalp, Ruşen Eşref'e verdiği mülâkatta edebiyat tarihinin genel bir özetini yapar. Burada da hayata bakışını ifade edecek yeni kavramları ve terimleri kullandığını görmekteyiz. Gökalp, edebiyatların kronolojik olarak üç farklı devreden geçtiğini söyler. Bunlardan birincisi, kavim çevresinde meydana gelir ve "*Kavmî*" özellikler taşır. O halde bunu, "*Kavmî Edebiyat*" diye adlandırmak lâzımdır. Bu, din dışı bir edebiyattır. İkinci devre **Ümmet Devri**'dir. Bu devirde "*Kavmî Hars*"ın yerini "*Ümmet Harsı*" almıştır. Onun için bu devreye **Ümmet Edebiyatı** demek uygundur... Gökalp burada **Gothique**³ Edebiyat tabirini de kullanır.

"İslâm ümmetinin edebiyatı, İran edebiyatının hususiyetlerini taşıyan bir şekilde, Avrupa'daki ümmet sanatı da **Gothique** sanat adıyla meydana çıkıyor ki, mimarlıkta kullanılabilecek uyararak buna

³ "*Gothique: Avrupa'da Gotlarla başlayan ve Ortaçağ sonlarında çeşitli sanat dallarında belirli bir üslûpta eserler veren bir sanat tarzı ve anlayışı. Gotik mimarî, Gotik yazı, bunların başlıcalarındandır.*" (Kutlu 1972: 341).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

yani o zamanın edebiyatına da **Gothique Edebiyat** diyebiliriz.

Gerek **Gothique Edebiyat**, gerek İran hususiyetlerini taşıyan edebiyat; kâinat ve hayat hakkında dinî bir görüş ve inanışa sahiptir. Yani o türlü edebiyatlar dünyayı din gözüyle görür. İşte edebiyat o zaman ya tasavvufa dayalı olur ya dinî edebiyattır; yahut da normal ve klâsik din anlayışına, imâna ve ibadete karşı bir reaksiyon hâlinde kendini gösterir." (Ünaydın 1972/1917: 190).

Gökalp ümmet devrinde birbirinden farklı iki çeşit edebiyat doğduğunu söyler. Bunlardan birincisi, artık millî olmayan dinî olan bir yüksek zümre edebiyatı, diğeri de millî olan halk edebiyatıdır. Bunlar zamanla birbirlerinden gittikçe uzaklaşırlar. Bizde de öyle olmuştur. Yüksek zümre edebiyatı, gittikçe millî zevkten uzaklaşmış ve halka yabancılaşmıştır.

Gökalp, Avrupa'daki edebiyatların da aynı merhalelerden geçtiğini söyler. Zamanla Avrupa dinî edebiyattan bıkmış ve din dışı bir edebiyata yönelmeye başlamıştır. Bunun da temelini **Eski Yunan**'da bulmuştur. Gökalp, Avrupa'nın, **Eski Yunan**'dan hareket ederek **Rönesans**'ı, sonra **Klasik Edebiyat**'ı, **Fransız Klasisizmini** yarattığını söyler. Bütün bu edebiyatların dinî özelliklerden uzaklaştığını, millî zevke dayandığını, bu suretle millî bir edebiyat yarattığını da belirtir (Ünaydın 1972/1917: 190-191).

Gökalp, Türk edebiyatında da, Avrupa'daki gibi millî bir edebiyat oluşturulması için, önce Türkçülük görüşünün işlenmesi gerektiği görüşündedir. Türkçülük görüşü, edebiyata, hayata ve sanata hâkim olduğu zaman millî bir edebiyat doğacak, millî sanat eserleri meydana getirilecektir. Bu arada gerçek Türkçülük'e, yani yaratıcı Türkçülük'e birdenbire ulaşamadığını, bir hazırlık devresine ihtiyaç bulunduğunu da belirtir. Buna göre Türkçülüğün üç merhaleden geçtiğini söyler. Bunları şöyle sıralar:

1. Zihnî Türkçülük,
2. Taklitçi Türkçülük,
3. Hakikî Türkçülük.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Gökalp ilk iki devreye “Gerçek Türkçülük, yani Fransızca şekliyle *Turquisme*” denilemeyeceğini, ancak “*Turquerie*” adı verilebileceğini söyler. Gökalp’ın burada **Türklük Bilgisi** ve **Türklük Araştırmalarını** ifade etmek için “*Türkizm*” terimini, Türk’e olan ilgi, sevgi ve merak duygularını karşılamak için “*Türköri*” kelimesini kullandığı görülmektedir (Ünaydın 1972/1917: 197-198).

Gökalp’a göre **Romantizm**, millî bir bakışın sonucudur. Romantizmin esasında üç unsur bulunur. Bunlar **interiorite**⁴, yani samimiyet ve dış etkilere kapalılık; **spontaneite**⁵, yani kendiliğinden ve zorlamadan olma, tabiiilik; **lyrisme**, yani coşkunluk ve duygululuktur. Gökalp bu vasıfların zaten halk sanatında mevcut bulunduğunu, millî bir sanat yaratmak için de halktan alınması gerektiğini belirtmektedir.

“*Romantizm’in esası ise, halk sanatında var olan interiorite, spontaneite ve lyrisme’dir. Sanat halkın ictimâ ruhundan kopmuş bir vecid suretinde doğar.*” (Ünaydın 1972/1917: 193).

Ziya Gökalp burada **lirizm** kelimesini, genel olarak edebiyatın bütün türlerine bağlı şekilde ele almaktadır. Lirizm terimi üzerinde duran başka yazarlar da vardır. Bu yazılar, şiirle ilgili olduğundan, yani yazarlar şiirdeki lirizmi kastettiklerinden, bunlara şiir bölümünde yer verilecektir.

Bu devirde kullanılan terimlerin bir kısmı da, edebiyatın tanımları ve özellikleriyle ilgilidir. Bunun için yine Gökalp tarafından **normal edebiyat**, **anormal edebiyat** ifadeleri kullanılmıştır. Ali Canip, Gökalp’tan aldığı bu bilgilere ve terimlere yazılarında yer verir. Ve çağdaş bir edebiyatı bu esaslara göre tarif etmeye çalışır. Şöyle der:

“*Asrî edebiyat, hayatî edebiyat demektir*”. Gerçi böyle bir edebiyatın dili ve bütün teknik kısımları, **normal=tabii** olmalıdır. Fakat bunlar sadece malzemedir ve kâfi değildirler. (Yöntem 1919: 19-20).

Sonra bu konuda Gökalp’a atıf yapar ve devam eder:

⁴ “Interiorite: Kelimeyi Ziya Gökalp “içtenlik; içten ve ruhun öz kaynaklarından kopup gelme; dış etkilere kapalılık” gibi manalarda kullanmıştır.” (Kutlu 1972: 341).

⁵ “Spontaneite: Kendiliğinden meydana gelme, meydana çıkmasında dış etkiler bulunmama; plânsız, zorlamadan.” (Kutlu 1972: 341).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Bir zamanlar Ziya Gökalp **normal edebiyat**, **anormal edebiyat** diyordu. Ali Canip, **anormalite** mevzu ile tayin edilecektir, der. Ziya Gökalp'a göre meselâ Nana konusunda bir roman, normal olmayan bir hayatı aksettirdiği halde, eğer bu **anormaliteyi** doğru aksettiriyorsa o edebiyat mutlaka normaldir. "Ancak bizim edebiyatımız gibi gayr-i hayatî mefhum edebiyatlarına **anormal** denilebilir. Çünkü asrî değildir." (Yöntem 1919: 19-20).

Yukarıdaki alıntıda Ali Canip'in, Fransızcadan aldığı **normal** kelimesini **tabîi** kelimesi ile karşıladığı görülmektedir. **Normal** bugün dilimize yerleşmiş, terim özelliğini kaybetmiş, günlük hayatta kullanılan bir kelimedir. Buradaki metinlerde ise bir edebî terim olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Gökalp, Rusya'da Sosyalizm fikrinin gelişmesinin **Regional**, yani bölgesel edebiyatların kurulmasına yol açtığını belirtiyor. Bu suretle her bölgeye ait ayrı bir edebiyat türemiş, bu şekilde de topluluklar gittikçe birbirlerinden farklılaşmışlardır. Gökalp bunun zararlı bir gidiş olduğunu ısrarla belirtir.

"Şimal Türkleri arasında gayr-ı tabîi bir surette uyanmaya başlayan sosyalizm fikri, mevkîi (**Regionale**) edebiyatlar teessüsünü intaç etti. Halbuki bir tek lisana malik olan her kavmin halk konuşmaları birbirinden büsbütün başkadır. Mahallî şiveleri yazı lisanı haline sokmak, bunlardan bir edebiyat çıkarmak millî beraberlik için büyük bir tehlikedir. Meselâ yalnız Türkiye dahilinde her mahallin halk diliyle edebiyat tesisine başlansa yüzlerce halk lisanı tekevvün eder. Bu halin tatbiki bütün milletler için en müthiş bir ölümdür." (Ziya Gökalp 1976: 74).

Edebiyatların çeşitliliğinden bahseden diğer bir yazar da Reşat Nuri'dir. Reşat Nuri, yakın tarihi değil, daha eski zamanların hasretini çekmenin edebiyatı kurtarmayacağı görüşündedir. Bu insanların uzak tarihten zevk almalarından, ancak güzel bir **exotique**⁶ edebiyat doğabilir. Bu ise, millî olmaktan uzaklaşmak demektir.

⁶ Yabancı diyarlardan bahseden, yabancı diyarları merak eden.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

“Bütün bu sebepleri göz önüne alarak düşünüyorum ki, mâzî-i karîbimizi bir gurbet ve menfâ hayatı sayarak eski iller ve zamanlar dâüssılasını çekenler yanılıyorlar. Zevklerinde değil, çünkü bundan güzel bir **exotique** edebiyat çıkabilir. Fakat edebiyatın ancak zamanlar ve mesafeler ötesinden ilhamını almak şartıyla millî olacağını iddiada.” (Güntekin 1917: 289-295).

Burada Reşat Nuri, uzak tarihin özlemini çeken yazarların davranışlarını yanlış ve eksik bulmaktadır. Onların zevklerinde yanılmadıklarını, çünkü bu merak ve ilgiden **egzotik** bir edebiyat çıkabileceğini söyler. Fakat Reşat Nuri’ye göre bu edebiyat, onların iddia ettiği gibi millî olmayacaktır. Sadece egzotik bir edebiyat, yani millî zevkten uzak ve yabancı bir edebiyat, olacaktır. Reşat Nuri burada “*egzotik*” kelimesini millî zevkten uzak, millî zevkin tezadı olacak şekilde kullanmıştır. Burada “*egzotik*” terimine de “*Parnas*” teriminde olduğu gibi, yukarıda Gökalp’ın şiirinde görüldüğü üzere, millîliğin tezadı olan anlamın yüklendiği görülür. Her iki terimde de olumsuz anlam vurgulanmış, bu terimlere “*millî zevkten uzaklık*” anlamı kazandırılmıştır.

Ali Canip bu arada Hippolyte Taine’in edebiyat görüşüne de yer verir. Taine, edebiyatın da içinde bulunduğu bütün sosyal ilimleri, biyolojik esaslarla izah etmektedir. Biyolojik veya sosyal bir uzvun yaşayabilmesi için, kendisi ile çevresi arasında mutlak bir **ülfet=accomodation**⁷ bulunmalıdır. Meselâ Grönland’da portakal yetişmemesi gibi...(Yöntem 1911: 47-52).

Millî bir edebiyatın önemli unsurları nelerdir? Yazarlar bu konu üzerinde de ayrıntılı bir şekilde durmuşlardır. Aşağıdaki alıntılara dayanarak millî edebiyatın özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: **Spontane**⁸ olmak, **concret** realiteleri olduğu gibi göstermek, **monstre** bir halde bulunmamak, **concept** edebiyatı olmamak, **efemine**, sönük, hasta tiplere dayanmamak...

“Türk aydınları milliyetin kudsiyetini, bu kudsî milliyetin nâtıkası olan öz dilin güzelliklerini hissedememişler, bundan dolayı görünüşüne rağmen

⁷ Accomodation: Yakınlık, uygunluk.

⁸ Spontane: Kendiliğinden olan, tabii şartlarda meydana gelen.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

istenildiği kadar güzel yazamamışlardır. Bu yüzden medeniyet tarihine **spontane=hâciz**, zengin bir edebiyat hediye edememişlerdir. Türk aydınları her zaman Türk milletine zarar vermişlerdir. Her zaman yabancı dil kullanmışlar, neticede Türk milletinin parçalanmasına sebep olmuşlardır.” (Yöntem 1913: 1046-1055).

“Hads melekesinin yaptırdığı isyandan maksat, şiir ve sanatı mefhumlardan mücerret ifade ve tasvirlerden kurtarmak, ona ruhta, hayatta, tabiattaki **concret=şibh**⁹ şe’niyetleri olduğu gibi ve canlı bir surette göstertmek, mücessem tasvirler yaptırmaktır.” (Yöntem 1913: 1046-1055).

“İran edebiyatından Fransız edebiyatına yönelen, yeni bir ufuk bulan, fakat taklitten ve kelimecilikten, kelime oyunlarından kurtulamayan Türk edebiyatı, hâlâ **monstre=mesîh**¹⁰ bir halde”dir. (Yöntem 1913: 1046-1055).

“Bir kere Nedim’in mensup olduğu Divan edebiyatı, bir **concept=mefhum**¹¹ edebiyatıdır.” (Yöntem 1919: 19-20).

Edebiyat-ı Cedideciler “*efemine*”dirler¹², “*canlandırmak istedikleri tipler mukavemetsiz, sönük, hasta şeylerdir*”. (Yöntem 1918: 7-18).

Yusuf Ziya, edebiyatın iki önemli unsuru bulunduğunu söyler. Bunların **şekil** ile **esas** olduğunu belirtir. Şekil beynelmiledir, her yerden alınabilir, esas ise orijinaldir, şahsiyet mahsulüdür. Yabancı bir edebiyattan alınmamalı, millî vicdandan alınarak yaratılmalıdır.

“İbdâî edebiyat, yaşanan hayatı, yaşayan lisan ile ifade eden millî bir edebiyattır. Bütün asrî ede-

⁹ Concret: Somut. Tabiatta benzeri bulunan, benzer.

¹⁰ Monstre: Canavar. Mesîh: 1. Şekli değiştirilmiş, başka bir şekle sokulmuş. 2. Tuhaf, garip (Parlatır 2006: 1069).

Metinde “*tuhaf, garip, tabîilikten uzak*” anlamına gelmektedir.

¹¹ Kavrama dayanan, mücerret olan, soyut olan. Somut olmayan.

¹² Kadınsı, erkek olduğu halde kadınsı özellikler gösteren.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

biyatların müşterek kalbi olan malûm **şekil (forme)ler** dahilinde kendi hususiyetini gösteren bu edebiyat, yabancı bir **esas (fond)**ı taklit ile kazanılmış kâzib bir şahsiyet mahsulü değil, millî vicdandan alınma hakikî bir dehanın yaratıcı bir kuvvete mâlik mübdecilerin bir eseridir." (Ortaç 1918: 4-5; Kolcu 1992: 216-217).

Ömer Seyfettin Edebiyatta Artta Kalış adlı yazısında **Survivance** terimini tarif eder ve buna karşılık bulur:

"Edebiyat da hayat gibi ezeli bir tekâmüldür. Bütün fikirleri, temâyülleri, şekilleri, hisleri yavaş yavaş değişir. Fakat bu değişme ânî değildir. Yeni eserler içtimâî temâyülü takip ve terennüm eder. Can çekişen eski temâyülün mahsulü eserler ve tarzlar da birden bire ölmez. Lâkin sönük, kat'î ölüme doğru cansız bir hayat geçirirler ki buna **Artta kalış=Survivance** derler." (Ömer Seyfettin 1992/1915: 84).

2. EDEBÎ TÜRLER

Selânik'te Genç Kalemler Dergisi etrafında Yeni Lisan hareketini meydana getiren ve kısa zamanda Millî Edebiyat akımını yaratanlar, edebî türler üzerinde de geniş olarak durmuşlardır. Şiir, roman ve tiyatro gibi çağdaş türlerin yanında destan meselesine de ayrıntılı olarak yer vermişlerdir.

2.1. DESTAN

Meşrutiyet yıllarında **destan** yerine **Epope** teriminin kullanıldığı görülmektedir. Bu arada, **destan** türü üzerinde ayrıntılı bir şekilde düşünmüşler, hattâ bu konuda şiddetli tartışmalara da girmişlerdir. Ali Canip ile Fuat Köprülü arasında meydana gelen bir tartışma, "*modern çağda epope yazılır mı yazılamaz mı*" meselesi etrafında cereyan etmiştir.

Ali Canip bu konuda üç yazı yazmıştır. Bunlar, "*Epope Nedir?*", "*Epope Asrî Bir Nevi Midir?*", "*Yine Epopeye Dair*" başlıklarını taşır. Köprülü, Ali Canip'e "*Epope Meselesi*" adlı yazı ile cevap

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

verir. Her ikisi de, aynı Fransız yazarlarına dayandıkları halde, birbirlerinden farklı, daha doğrusu birbirine zıt, sonuçlara varmışlardır. Ali Canip, epopenin modern bir tür olmadığını, bu yüzden de artık epope yazılamayacağını söyler. Köprülü ise aksi görüştedir. Epopenin her zaman yazılabileceğini belirtir. Bu yüzden aralarında şiddetli bir münakaşa çıkar. Bu arada, Ali Canip epopeye dair pek çok bilgi vermiştir.

Ali Canip, **üstûre** karşılığı **myte** terimini de kullanmaktadır. Yazısında **myte=üstûre** hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Kısaca şöyle diyor:

Medeniyetten önceki insan iptidâidir. Bugün bize tabî görünen olaylar onca harikulâdedir. İşte bu hal, “*esâtirin gayri ihtiyârî, gayri şahsî, umumî birer malzemesi olan myte=üstûreyi*” yaratmıştır. Her şey bu üstûrelerin içindedir. Din, şiir, tarih, felsefe, hukuk gibi... Üstûre iki devir içinde teşekkül etmiştir: Birinci devirde muhayyile bir taraftan bir şeyi canlandırır, diğer taraftan ona vasıf verir. İkinci devir **Romanesk İcat** devridir. Birinci devrin “*cevher*”leri, artık bu devirde maceralara, tarihlere mâlik olurlar. Artık her biri bir hikâyenin kahramanıdır (Yöntem 1918: 193-195).

“Alelumum üstûreler ya eşyayı tanımak ihtiyacından, yahut sadece lüks ve yaratma arzusundan doğmuştur. **Epopenin** mahiyetini tahlil için bu yaratma arzusuyla vücuda gelen üstûreleri bilmek lâzımdır. Çünkü bunlar bedîi faaliyetin ilk tezahürleridir. Gitgide edebî icada kadar dayanacaktır.”

“Sırf yaratmak arzusundan çıkan lüks üstûreler, kahramanane menkıbeler, halk masalları, eski Mısırlılarda tesadüf ettiğimiz hikâyeler gibi şeylerdir. Bu nevi üstûrelerde evvelâ ilâhî şahsiyetler tecellî eder. İşte bundan **epopeler** çıkmıştır. **Epopelerde** mabutlarla kahramanlar bir cihan içinde karışıklık yaşarlar, ilâhî seciyeler silinir. Artık üstûre insanı hayatını alelâde şartlarına yaklaştırır, o zaman **Romanesk Roman** şekline girmiş olur. Nihayet bugünkü **Realist Roman** şeklini alır. Demek oluyor ki, şimdiki edebiyat, medeniyetin daimâ değişin şartlarına tetabuk etmiş, şeklini de-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

ğıştırmış bir esâtiriyattan ibarettir.” (Yöntem 1918: 193-195).

Ali Canip epopenin nasıl meydana geldiğini de anlatmıştır. Buna göre ilk çağlarda kabileler arasında durmadan savaşlar olmakta, bu savaşlarda bazı insanlar tarafından kahramanlıklar gösterilmektedir. Henüz **pozitif=müsbet** kafası olmayan halk bunları derhal idealize etmektedir. Böylece meselâ tek bir adamda bütün ırkın faziletleri toplanır. Hazreti Ali hikâyeleri, Battal Gazi menkıbeleri gibi... (Yöntem 1918: 193-195).

Ali Canip’e göre destanların asıl özelliği onlarda **merveilleux=harika**¹³ vasfının bulunmasıdır. Ali Canip’e göre, “Millî **epopemiz yoktur. Epopé asrî bir nevi olmadığı için artık yazılmaz da...**” Çünkü “bugünün epopeleri romanlardır.” (Yöntem 1918: 193-195).

Ali Canip **epope** ile **epik poem**’in birbirinden farklı olduğunu söyler. Bununla kanaatimce, kendisine olan itirazlara cevap verdiği düşünülmektedir. Çünkü onun “artık epope yazılamaz” şeklindeki görüşü yalnız Fuat Köprülü’yü değil, Ziya Gökalp’ı da rahatsız etmiş, Gökalp’ın bu yazıya ve bu hükme çok üzüldüğü belirtilmiştir. Yazar bu görüşünü belirttikten sonra şöyle bir örnek de veriyor:

“Yeni şairler lâlettayin bir kahramanlığı mefkûreleştirecek bir eser yazabilirler. Fakat bu **epope** değildir. Fikre’ın yazdığı Hasan’ın Gazası gibi...” (Yöntem 1919: 58-59).

Epope kelimesini kullananlardan biri de Cenap’tır. O, Ruşen Eşref’in mülâkatına verdiği cevapta, edebiyatın kendi tabîî gelişmesinde üç büyük merhale bulunduğunu söyler. Bunları şöyle sıralar: “Şarkı, türkü gibi söylenen, çağrılan devir” (“Sözlü Edebiyat Devri” demek istiyor), “**Epope-Destan devri**”, “Bizzat hayatı yaşayan ve bunu dile getiren devir.” (Ünaydın 1972/1917: 74).

¹³ “**Harika**” bugün mükemmellik anlamında kullanılmaktadır. Burada ise “olağanüstülük” kastediliyor. Bu ise, kelimenin sözlükteki anlamına uyulmaktadır (“harika: Mucize” Parlatır 2006: 586).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

2.2. ŞİİR

Meşrutiyet devrinde şiir, edebiyatçıları çok meşgul eden konulardan biri olmuştur. Bütün Yeni Lisancılar, şiirle ilgilenmişler ve yazılarında şiirin çeşitli meselelerinden bahsetmişlerdir.

Şiir denince akla gelen ilk kavramlardan biri, “*lirizm*” ve “ *lirik*” olmaktır. Yukarıda, “*Edebiyat*” bölümünde, Ziya Gökalp’ın “*lirizm*” hakkındaki bir görüşü belirtilmişti. Gökalp, yukarıya alınan ifadesinde, lirizmi geniş manasıyla düşünmüş ve ele almış, Romantizmin lirik olma özelliğine işaret etmişti. Gökalp bu düşüncesinde haklıdır. Fakat lirizm, bütün şairler tarafından yaygın olarak, şiirle ilgili bir özellik şeklinde yorumlanır. Bu yüzden **lirizm** terimi ile ilgili diğer birkaç örneği şiir bölümüne almayı uygun gördük. Esasen burada yazarların da lirizmi anlatırken, şiir örnekleri verdikleri görülecektir.

Yahya Kemal **lirizm** kelimesini Fransızcadan aldığımızı, eskilerin bu terimi **aşk** kelimesiyle karşıladıklarını söyler ve bu konuda şöyle der:

“Bizde yeni olan *lirizm*, *espri* yahut da *sembolizm* değil, bilâkis edebiyatın bu kıymetlerini takdîr eden görüştür. Bu görüşü hangi milletin lisanından alıyorsak bittabi onun lûgatlerini kullanıyoruz.

Lirizm, daha dürüst bir Fransız telâffuzuyla *lyrisme* kelimesini bazı âlimlerimiz *gınâiyyet* bazı âlimlerimiz *rebâbiyyet* kelimeleriyle tercüme ettiler. Lirik şiire de gınaî şiir yahut da rebâbî şiir dediler; daha müverrihce düşünenlerse; saz şiiri ifadesiyle anlatmaya kalkıştılar.

Eski gazelserâlar *lirizm*’i **aşk** kelimesiyle târif ederlerdi.” (Beyatlı 1984/1922: 35).

Bundan sonra Yahya Kemal, **lirizm’in** Türk milletinin başlıca hassası olduğunu belirtiyor ve Türk edebiyatının “*fikirden yana fakir*” olduğunu, fakat buna karşılık lirizminin kuvvetli olduğunu, Fuzulî ve Nedim gibi büyük lirik şairler yetiştirdiğini ilâve ediyor (Beyatlı 1984/1922: 36-37).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Lirizm için **rebabiyyet** karşılığına, Ali Canip'in yazılarında da rastlanmaktadır.

“Şunu hiç gözden kaçırmamalıdır ki gençler arasında **lyrisme=rebâbiyyet** en az Haşim'de vardır.” (Yöntem 1999: 290).

Ali Canip Üslûp, Şahsiyet adlı yazısında genç şairlerin üslûplarını ele alır ve tenkit eder. Haşim'de **lirizm** yoktur ve bu bir tehlikedir. Çünkü şiir ne kadar farklı ekollerin tesirinde kalsa da **lirizmden** asla uzaklaşamaz. Buna göre Haşim ileride “*Symbolist içinde nihayet bir Parnas şairi*” olabilecektir. O da, bugün Fikret'in yuvarlandığı uçurumdan kurtulamayacaktır. Haşim “*hassasiyeti ve hayali az*” bir **Parnasyen**'dir. Bir Fransız şairinden aldığı **sentiment reflect=gölge his**, ona şahsiyet veremez. Ali Canip, Haşim'in Mehtapta Leylekler adlı şiirini misâl gösterir (Yöntem 1911: 183-188).

Yahya Kemal, ayrıca şiirin çeşitli problemleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde düşünmüş bir şairdir. O, şiiri meydana getiren unsurlar üzerinde çok düşünmüş, her birini ince ince araştırmış ve bu konuda çeşitli tekliflerde bulunmuştur.

Yahya Kemal **ritim** kelimesine karşılık olarak, **derûnî âhenk** ifadesini bulmuştur. O, bu konuda şöyle diyor:

“Zannederim ki yenilemiş edebiyatımızın, nümûne olarak gördüğü en yakın Fransız eserlerinden kurtularak, Avrupa'nın tâ menbâlarına, yani eski Roma'ya ve eski Atina'ya kadar uzandı. İlk tecrübe bu devrededir. Ben, o vakit, bu anlaşmamızın, daha ziyade şiir tarafı ile uğraşıyordum. Bu tecrübemize şahit olanlar **öz şiir, rythme, derûnî âhenk** sözlerinin, şiirle alâkası olanlar arasında, çok deverân etmiş olduğunu hatırlarlar. Muârizlarımızın kimi **rythme**'in ne olduğunu anlamadığımızı, kimi yanlış anlattığımızı söylüyor, kimi de şiiri sırf bir **rythme** işi yaparak şiirlikten çıkarmak ve bir âhenk oyuncuğu yapmak istediğimizi iddiâ ediyordu.

Öz şiir tesmiyesini ise gülünç ve iddiâlı görenler vardı. Şiirle **rythme**'in, fennî ve mihanikî târi-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

finden başka bir şey olduğunu anlatabilmek için **derûnî âhenk** târifini bulmuştuk." (Beyatlı 1984: 20-21).

Yukarıdaki metinde Yahya Kemal'in şiir estetiği ile ilgili birtakım yeni terimler kullandığını görmekteyiz. Fransa'da iken **öz şiir** kavramı ile tanışan şair, şiir üzerinde durmuş, Fransız şairlerinin şiirlerini incelemiş ve şiir estetiği ile ilgili temel terimler üzerinde titiz bir şekilde düşünmüştür. Bu yüzden, onun çeşitli yazılarında bu terimleri tartıştığı ve bu terimlerin bazı özelliklerini belirttiği görülür. Yukarıdaki gibi tekliflerde de bulunmuştur. Bunlar, Türk edebiyatına ve Türk şiirine yenilik getiren tekliflerdir; bu bakımdan önemlidirler ve değer taşırlar.

2.3. ROMAN

Millî edebiyatçılar roman estetiği üzerinde çok fazla durmamışlardır. Bunun sebeplerinden biri kendilerinden önce, yani Servet-i Fünun devrinde, roman estetiğinin ve teorisinin başta Halit Ziya olmak üzere ayrıntılı ve mükemmel bir şekilde ele alınması, diğer bir sebebi de destan hakkındaki yazılarında romanın da üzerinde durmuş olmalarıdır. Çünkü romanı destanın devamı olarak kabul eden Millî edebiyatçılar, destanın tarih içindeki yerini ve gelişmesini anlatırken kurgusal eserlerin teorisini ve estetiğini kâfi derecede anlatmış ve düşünmüş olmaktadır.

Roman üzerinde ayrıntılı bir şekilde duran Ziya Gökalp olmuştur. Onun Roman adlı yazısı, her türlü açıklamayı ve görüşü içine alacak şekilde düşünülmüş, ayrıntılı, her probleme cevap verecek niteliktedir. Bu yazıdan konumuzla ilgili bazı alıntılar yapacağız.

Ziya Gökalp, romanları edebî ve eğlendirici olmak üzere iki grupta toplar. Edebî romanların güzel bir Türkçe ile tercüme edilmesi gerektiğini söyler. Sonra şöyle devam eder:

"Bu tercüme edebiyatı, hem lisanımızı zenginleştirecektir, hem de kütüphanemizin zenginleşmesini temin edecektir."

Yazar bundan sonra romanlarda en önemli özelliğın "*Romanesk*" olmaları gerektiğini belirtir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

“Bir romanın lezzetle okunabilmesi için **Romanesk** olması şarttır. **Romanesk** tercümesiyle işe başlamalıyız.”

“Roman yeni zamanın destanıdır.” (Ziya Gökalp 1980/1923: 142).

Burada Gökalp'ın iki düşüncesini önemle belirtmeliyiz. Bunlardan birincisi, roman tercümelerinin çok önemli olduğu, edebî ve kaliteli romanların mutlaka ve âcilen tercüme edilmesi gerektiğidir. İkincisi ise, romanın destanın devamı olduğu meselesidir. Gökalp bu düşünceleriyle, bu konuda yapılması gereken şeyleri ve dayanılması gereken gerçekleri ortaya koymuş bulunmaktadır.

2.4. TİYATRO VE SAHNE SANATLARI

Meşrutiyet devri edebiyatçılarının en çok önem verdikleri edebî türlerden biri, tiyatrodur. Bu yıllarda çağdaş bir tiyatro kurmak için el birliğiyle uğraşılır. Önce tiyatro eğitimi sağlanmaya çalışılır ve Dârülbedâyi kurulur. Ayrıca diğer sahne sanatlarıyla da meşgul olunmaktadır. Devrin pek çok yazarı, sahnede oynamak üzere piyesler yazar.

Tiyatro üzerinde en çok duran Reşat Nuri'dir. Tiyatro türlerini şöyle sayar:

Hâile, fâcia, fars, vodvil, komedi, burlesk, komedibüf, hafif komedi, ciddî komedi, hissî komedi, fantezist komedi, seçiye komedisi, ahvâl-i ruhiye âdât komedileri, feeri, atmosfer ve anguas piyesleri, satir, melodram vs... (Güntekin 1920: 3-5; Yavuz 1976: 296; Kolcu 1992: 156).

Reşat Nuri **Revü**'lerden de bahseder. Bunların “zaman”la doğrudan doğruya temasta bulunan tiyatro eserleri olduğunu söyler. Bizim orta oyunlarını da pek çok bakımdan revüye benzetir ve yazısında bu benzerlikleri açıklar (Güntekin 1918; Yavuz 1976: 54-56).

“Tercümelerden İstifade Edebilir Miyiz?” adlı yazısında **tercüme** ile **adapteyi** karşılaştırır. Ona göre **melodram ve vodviller**

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

tercüme edilebilir, fakat ciddî eserler tercümeyle gelmez (Güntekin 1920; Yavuz 1976: 490-491).

“*Azerbaycan Tiyatrosu*” adlı yazıda Reşat Nuri, Azerbaycanlıların tiyatrodaki bizden ileri olduklarını belirtir. Bu arada onların **operetlerinden** bahsetmiştir. Bunun yeni bir tür olduğunu, onların bu türde orijinal eserler yarattıklarını söylemiş ve şu eserleri örnek göstermiştir: Arşın Mal Alan, Meşhedi İbat... (Güntekin 1919: 13-14; Yavuz 1976: 288-289).

Temaşa dergisinde gerek tiyatro türleri, gerekse sahne terimleriyle ilgili pek çok kelime bulunmaktadır. Birkaç örnek verelim: **Dekor, aktör, aktrist, piyes, tiyatro binası** (Kadri 1920: 1-2; Kolcu 1992: 142-143), **Dram, trajedi, komedi** (Ozansoy 1920: 5-6; Kolcu 1992: 132-134).

Yusuf Ziya, İbnürrefik Ahmet Nuri'nin Ceza Kanunu adlı piyesinden bahsederek bu piyesin “*emsalsiz bir sahne eseri*”, “*tam bir vodvil*” olduğunu söylemiştir (Ortaç 1920: 7; Kolcu 1992: 220-222).

Bu arada Yahya Kemal “*Tiyatro*” adlı yazısında “*Cinematograf*” adıyla sinemadan bahseder. Yahya Kemal, sinemanın tiyatro sanatını öldürdüğü görüşündedir. Bunu da Antoine'ın şahsında “*cinematographie taunu Antoine'ı öldürdü*” diyerek ifade eder (Beyatlı 1984/1914: 218).

Tercüme ve adapte konusu, çoğunlukla tiyatroya bağlı olarak ele alınmıştır. Yani piyeslerin tercüme veya adapte edilmesi üzerinde durulmuştur. Millî Edebiyatçılar tercümeden çok adapte üzerinde durmuşlardır. Bunun için de **adapte** ve **adaptasyon** kelimelerini sıkça kullanmışlardır. Yine de tercümelerden bahseden yazılara rastlanmaktadır. Yazıların isimleri de burada bir fikir verecek niteliktedir. Bunların birkaçını sıralayalım: **Adaptasyona Dair** (Güntekin: 1920; Yavuz 1976: 485-488), **Tercümelerden İstifade Edebilir Miyiz?** (Güntekin: 1920; Yavuz 1976: 488-492), **Adaptasyon Merakı** (Köprülü 1919: 37-38), **Adapte** (Kadri 1918: 1-2; Kolcu 1992: 138-140).

Tercüme ve adapte hakkında çok yazı bulunmaktadır. Bunlar özellikle tiyatro ve diğer sahne sanatlarıyla ilgili, daha çok tiyatro ile ilgili yazılardır. Bu yazılarda çağdaş tiyatroya ulaşabilmek için birtakım teklifler bulunmaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

3. DİL VE ÜSLÛP

Bu devirde dil ve üslûp da, üzerinde en çok durulan konulardandır. Ali Canip Yekta Bahir imzasıyla yazdığı “Üslûp-Şahsiyet” adlı yazısında şöyle diyor:

“.....Üslûp sahibi olmanın en kolay bir şey zannedildiği anlaşılıyor. Halbuki umumiyetle sanatta, sanatın her şubesinde en müşkil şey budur. **Style Original=Zâtî Üslûp**’tur. Bir şair, bir ressam, bir heykeltıraş ve sonra bir kavim, bir millet, diğer şairlerden, ressamlardan, heykeltıraşlardan, kavimlerden, milletlerden üslûplarıyla ne kadar ayrılırlarsa o derece yükselmiş olurlar, çünkü sanat daima **subjectif=nefsî** bir kıymeti hâizdir ve şüphe yok, sanat tarihlerinde birer muazzam ve yıkılmaz heykel gibi duran dâhîler sırf zâtî birer üslûba mâlik oldukları için mevkilerini muhafaza etmişlerdir.”

“Üslûp, şekilden ibaret değildir. O sahibinin fikri, hissi, hayali her şeyidir. Üslûp bir adamın, bir kavmin **personnalite=şahsiyet**’i demektir ve sanatta en mühim şey şahsiyetin tebyinidir.” (Yöntem 1911: 183; Parlatır 1999: 288).

Bu yazıda üslûbun basit ve sadece bir dil meselesi olmadığı, üslûbun şahsiyet demek olduğu, üslûbun şahsiyetin ifadesi demek olduğu belirtiliyor. Dolayısıyla en kolay zannedilen bu şeyin, aslında en zor şey olduğu belirtiliyor. Şahsiyetin ifadesi demek olan üslûp, bu özelliğiyle, **yaratma** ile doğrudan ilgilidir. Yani üslûbun temelinde yaratıcılık vardır. Bundan dolayı bir sanatkâr, üslûbuyla başkalarından ne kadar ayrılırsa o kadar yükselmiş demektir. Çünkü sanat, sübjektif bir değer taşır...

Ali Canip, bu söylediklerini daha da açıyor ve üslûbun şekilden ibaret olmadığını anlatıyor. Üslûp, sahibinin fikri, hissi, hayali ve kısaca her şeyidir. Üslûp, bir sanatkârın, bir milletin **şahsiyeti=personnalite**’si demektir, diyor.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Ali Canip, üslûbun önemini belirten ilk şahsın 1700 tarihlerinde Buffon olduğunu söyler. Ali Canip, Buffon'un şu sözüne yer verir:

“Le style n'est que l'ordre et le mouvement qu'on met dans ses pensees.”¹⁴

Tanzimattan beri bu konu üzerinde zaman zaman durulmuş, üslûbun şekle ait teknik bir mesele olup olmadığı tartışılmış, sık sık da **Buffon'un** sözüne müracaat edilmiştir. **Buffon'un** “Üslûp insanın kendisidir” veya “Üslûb-ı beyan, aynıyla insan” şekillerinde ifade edilen görüşü, yeni edebiyatçıların sık sık başvurdukları ve tekrar ettikleri önemli bir delil olmuştur (Yöntem 1911: 183-188).

Ali Canip'e göre üslûp, sanatın başlangıcıdır ve üslûbun iki temel direği vardır. Yazar bunları şu terimlerle ifade eder: **Ha-reket (Movement)**, **Tertip (Ordre)** (Yöntem 1911: 183-188; Parlatır 1999: 289).

Üslûbun asıl malzemesi dildir. Ali Canip üslûpta dilin önemini inkâr etmez. Üslûbu kurmak için sanatkârın nasıl çalıştığını ve nelere ihtiyaç duyduğunu anlatır: Dilde mecazlı kullanım, edebî anlatım lâzımdır. Edebî bir ifadenin unsurları güzel bir teşbih, güzel bir istiâredir. Güzel bir teşbihi meydana getirmek için ise, önce bazı unsurlar lâzımdır. Bunlar “*yaratıcı hayal*” ile “*titreyici hassasiyet*”tir. Yazar bunları Fransızca karşılıkları ile şöyle verir:

“Bizde meselâ bir **imagination** creatrice=**Yaratıcı hayal**, bir **sensibilite vibrante**=**titreyici hassasiyet** tevellüt etmelidir ki güzel bir teşbih, güzel bir istiare...yapabilelim...” (Yöntem 1999: 289).

Dil üzerinde çok düşünenlerden biri de Ömer Seyfettin'dir. Ömer Seyfettin, günlüğünde hikâyelerinde kullandığı dil hakkında çeşitli görüşlerini söylemiştir. Bunlar, dil bakımından önemli ve ilgi çekici düşüncelerdir.

¹⁴ “Üslûp düşünülen şeylerin hareket ve tertibinden başka bir şey değildir.” (Yöntem/Parlatır 1999: 289).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

“Ben lisanımda, lisanın hususiyetlerini teşkil eden **Türkiyetleri** kullanırım. Bunu herkes **Argo** sanıyor. **Argo**, külhanbeyi lisanı demek. Fransızcada bir **argo** var, bir de **Galicisme** denen şekiller var. **Galicisme** bu lisanın **ornomanları** hükmündedir. Bizim lisanımızda bir **külhanbeyi lehçesi** var. Fakat kamusu o kadar kısa ki. Âdetâ elli kelimeyi geçmez diyebilirim. Kayınpederimin Fransızcadan tercüme ettiği büyük bir **argo** kamusunu gördüm. İçinde hemen yirmi bine yakın kelime var. Onun için bizim külhanbeyi lehçesini Fransızların argosuna benzetmek biraz fazladır. Ne kemiyet, ne de keyfiyetçe aralarında bir müşabehet yoktur. Bizim argo balıkçılarla tulumbacılar tarafından söylenen beş on tane Rumca, yahut Ermenice kelimedir. Fakat bilakis atasözlerimizle rabitaları olan o kadar çok türkiyetlerimiz var ki... Bunların manalarını yalnız biz biliyoruz. Bunlar, külhanbeyi gibi küçük bir zümrenin değil bütün bir milletin tabirleridir.

Birkaç misal getireyim:

İşler çatallaştı-müşkülleşti
 İşler sarpa sardı-müşkülleşti
 Karnı zil çalıyor-çok acıkmış
 Vurdumduymazın biri-hissiz adam
 Burnu Kaf dağında-kibirli, mağrur

Bu hususiyetleri argo zannetmek pek büyük bir hata...

Ama şimdilik matbuatta bunu anlatmak kabil değil. İşte ben lisanımızın ornomanları makamında olan bu hususiyetleri, tabiîliğin haricine çıkmayarak, kullanmaya çalışıyorum. **Argo** ile **gallisizm** arasındaki farkı bilmeyenler, beni külhanbeyi lisanı kullanıyor sanıyorlar. Biraz da hakları var. Çünkü şimdiye kadar tabiî lisan, tabiî lisanın hususiyetleri hep âdilik telâkki olunmuş! Edebiyattan çıkarılmış!...” (Ömer Seyfettin 2000: 259-260).

Yukarıdaki metin bize, Ömer Seyfettin’in dil ve üslûp üzerinde nasıl düşündüğünü, yeni bir üslûba ve ifadeye yönelmek

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4 / 1-I Winter 2009*

için nasıl titizlikle uğraştığını göstermektedir. Burada Ömer Seyfettin'in üzerinde durduğu asıl nokta, konuşulan ve tabii Türkçeyi yakalama gayretleridir. Burada, yazarın kullandığı birçoğu yabancı kökenli kelime veya terimlere bir bakalım: **Türkiyet**¹⁵, **argo**, **Gallisizm**¹⁶, **ornoman**...¹⁷ Bunlar, dil ve üslûp meselesinde, üzerinde durulması gereken ve yeni birer terim olabilecek nitelikte kelimelerdir. Ömer Seyfettin, Türkçenin birtakım ifade şekillerinin argo zannedildiğini söylemiş, bunların argo olmadığını, Türkçenin zenginlikleri olduğunu belirtmiş ve bunları, **Türkiyet** gibi yeni bir terim ile ifade etmiştir. Ömer Seyfettin bunlara örnek de vermektedir. Ömer Seyfettin'in **Türkiyet** adı altında topladığı ifadeleri bugün **deyim** kelimesiyle karşılamaktayız. Fakat Ömer Seyfettin'in teklifinin önemli ve geçerli olduğunu, **Türkiyet** teriminin, yukarıda örnek verilen ifadelere, **deyim**'den daha fazla yakıştığını da belirtelim.

4. ESTETİK VE SANAT

Meşrutiyet devrinde sanat ve estetik üzerinde en fazla duran yazarlardan biri Ali Canip olmuştur. Ali Canip'in sanat ve estetik hakkındaki yazıları Genç Kalemler ve Yeni Mecmua dergilerinde çıkmıştır. Fakat burada öncelikle onun Yeni Mecmua'da çıkan seri yazılarından bahsetmeliyiz. Üç sayı devam eden bu yazılarda kullanılan belli başlı terimleri burada göstermek yeterlidir sanıyorum. **L'admiration=Tahayyür**¹⁸ (Yöntem 1917: 353), **La symphathie=Tecazüb**¹⁹ (Yöntem 1917: 367), **La vitalite=Hayatiyet**²⁰ (Yöntem 1917: 406), **Plasir Esthetique=Bedî Haz** (Yöntem 1917: 353).

¹⁵ Ömer Seyfettin'in bu kelimeyi kendisinin türettiğini sanıyorum. Türkçeye ait deyim yerine kullanıyor.

¹⁶ Gallicisme: Fransızcaya mahsus veya Fransızcadan alınmış terim (Redhouse).

¹⁷ Ornoman: Süs.

¹⁸ Admiration=Tahayyür (Hayret'ten): Hayrete düşme, şaşakalma, kendinden geçme (Parlatır 2006: 1609).

¹⁹ Symphathie=Tecazüb (cezb'den): Felsefede Fr. sympathie (Devellioğlu 1986: 1256).

²⁰ Vitalite=Hayatiyet: Canlılık (Parlatır 2006: 604).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Yukarıda görülen kelimeler, estetiğin temel terimleridir. Ali Canip sanat ve estetiğin çeşitli özelliklerden bahsederken de Batıdan aldığı terimlere yer verir.

Ali Canip, kurmak istedikleri edebiyatın vasıflarını sayar. Bu, “*vecidli, samimî, geniş, canlı*” bir sanat, bir edebiyat olmalıdır. Yazar bütün bu özellikleri tek bir kelime içinde toplar. Bu, **humain=insânî** terimidir. Bununla da yetinmeyip bunu daha da formülleştirir: Bu “*Hayat İçin Sanat*” olmalıdır, der.

“Biz vecidli, samimî, geniş, canlı, kısaca **humain=insânî** bir sanat istiyoruz. Akîdemiz de **Hayat İçin Sanat** olmalıdır.” (Yöntem 1912: 1046-1055).

Ali Canip kaba ve çirkin bir eserin yazarına **anti-pati=tenâkür**²¹ duygularıyla yaklaşıldığını söyler (Yöntem 1917: 367-368).

O, sanatın vazifesinin, “*ruhta, hayatta, tabiatta*” bulunan gerçekliği keşfetmek, yani bulmak ve ortaya çıkarmak olduğuna inanır. Bunu da şöyle ifade eder:

“Sanat zihnin, meydana koyduğu mantık ve kaideye esir olmamalıdır. Sanatın vazifesi ruhta, hayatta, tabiatta mevcut **Realiteyi=Şe’niyeti** olduğu gibi keşfetmektir.” (Yöntem 1912: 1046-1055).

Türkçede “*art*”, her zaman “*sanat*” kelimesiyle ifade edilmiştir. Fakat Ahmet Hikmet bir mülâkata verdiği cevapta “*art*”ı “*hüner*” diye çevirdiğini belirtmektedir. Ahmet Hikmet burada “*Temâşâ da diğerleri gibi bir şube-i hünerdir*” cümlesini kullanmış ve yazının devamında “*art*” kelimesini “*hüner*” olarak çevirdiğini ifade etmiştir (Arcan 1920: 23; Kolcu 1992: 172-175).

Bu bölümde son olarak Yakup Kadri’nin “*Netâyic*” adlı yazısını ele alabiliriz. Yazar burada Yeni Lisancuların yarattığı bütün kavramları ağır bir şekilde hicveder ve bu arada da **Yeni Sanat (Art Nouveau)** tabirini ironik bir tarzda kullanır. Yeni Lisancuların bütün kavramları satışa çıkardıkları, onların söyledikleri “*yeni sa-*

²¹ Tenâkür (nekr’dan): psikoloji. Karşıt duygu, antipati (Devellioğlu 1986: 1291).

nat"ın, aslında evlerin tepesinde bulunan rüzgâr fırılacağına benzediğini söyleyerek onları hafife almış ve onlarla alay etmiştir. Şiddetli bir öfkenin tesiriyle kaleme alınmış olan bu yazıda, nefis bir üslûp ve edebî bir ifade bulunmaktadır. Tamamen yanlış bir görüşün ve haksız bir tavrın dile getirildiği bu yazıda, Yakup Kadri'nin üstün ve mükemmel yazarlığı da iyice ortaya çıkmaktadır.

"Yeni... Satıyorlar. Kaça? Bilmiyorum, fakat satıyorlar. İki senedir gazetelerde ilânlarını görmediniz mi? **Yeni Lisan, Yeni Fikir, Yeni Hayat.**"

.....

"Düşününüz, bu ne büyük bir saadettir. Hem siz, hiç son tarz-ı mimariye mutabık yapılmış evler gördünüz mü ki, tepesinde bir fırılacağı olmasın. Kabil değil, efendiler, her **Art Nouveau** evin tepesinde muhakkak bir fırıldak lâzımdır. Biz ki bu evlerin muâsırınız, biz de **Art nouveau**'yuz. Bu, zamân-ı terakkî ve teceddüddür. Nasıl olur da bizim tepelerimiz de fırıldaktan mahrum kalır? Gidin, gidiniz. Çabuk **Yeni Fikir**'den iştirâ ediniz. Çünkü Selânik'te satılan yeni fikir en sivri tepelerde bile muhkem durur. Ve istediğiniz kadar, istediğiniz tarafa fırıl fırıl döner." (Karaosmanoğlu 1912: 14).

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi, "*sanat, hayat, fikir*" gibi kelimelerin başında kullanılan "*yeni*" sıfatı, gerçek manasıyla değil hiciv ve alay maksadıyla, yani ironik bir şekilde kullanılmıştır.

5. FELSEFE

Ziya Gökalp Tevfik Sedat imzası ile Genç Kalemler'de yazdığı bir yazıda felsefenin öneminden bahseder. Bizde felsefenin eksikliğine değinir. Yeni bir cemiyet, yeni kıymetler üzerine kurulmalıdır, der. "*Kıymetler birer kuvvet-fikir=idea-force'dir. Bu kuvvet-fikirler iptidâ zihnî bir mahiyet hâlinde tecellî ederler. Sonra ruhî bir hüviyet, daha sonra hâricî bir hakikat olurlar,*" diye devam eder (Ziya Gökalp 1911: 29-31; Parlatır 1999: 110-112).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Ziya Gökalp'ın ısrarla kullandığı bir başka kelime de “*mefkûre*” terimidir. Gökalp, **ideal** karşılığı olarak **mefkûre** (fikir'den) terimini türetmiş, bu terim devrin diğer yazarları tarafından benimsenmiş ve yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Ali Canip'in daha sonra bahsettiği **kuvvet-fikir** kavramı da Gökalp'tan alınmıştır. Birer örnek verelim:

“Sanat eserleri haricin **idealiser=mefkûreleştirilmesinden** değil, mefkûrelerin **materialiser=maddileştirilmesinden** doğuyor.” (Yöntem 1999: 338).

“Şahsiyet kazanmak, üslûp sahibi olmak”, “her sanatkâr için en mukaddes bir **mefkûre=ideal** olmalıdır.” (Yöntem 1911: 183-188).

Gökalp, “*Anane ve Kaide*” adlı yazısında **radikal** terimini, **cezrîlik** kelimesinin eşanlamlısı olarak kullanmıştır.

“İctimaî hayatımızın hangi cihetine baksak iki muhtelif cereyanın çarpıştığını görürüz. Bunlardan biri **cezrîlik (radikallik)**, diğeri muhafazakârlıktır. Birbirinin tamamiyle zıddı sanılan bu iki cereyan hakikatte aynı esasta birleşmiştir: Kaidecilik.” (Ziya Gökalp 1976: 20).

Burada son bir örnek olarak **determinizm** terimini vermek istiyorum. Servet-i Fünuncular da rastladığımız bu terim için, Ali Canip'in yazılarından seçtiğim bir cümle ile yetineceğim:

“Bugün bir Fransız bütün kâinatı muhit olan **muayyeniyet=determinisme**'den ruhun istisnaiyyetini iddia ederek felsefeye hiç ümit edilmez bir cereyan veriyor.” (Yöntem 1999: 339).

SONUÇ

Yukarıdaki tespitler ve bilgiler, İkinci Meşrutiyet devrindeki bütün aydınların (başta Millî Edebiyatçılar olmak üzere), terim ve kavramlar üzerinde ciddî bir şekilde düşündüklerini göstermektedir. Tabiatıyla, burada devre öncülük edenlerin, Yeni Lisansçılar, yani Millî Edebiyatçılar, olduğunu söylemek lâzımdır. Onlar devleti ve milleti kurtarmak için, yeni bir hayat kurmaya,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

yeni bir edebiyat yaratmaya çalışmışlardır. Kurmayı düşündükleri bu yeni cemiyetin en önemli unsurlarını çağdaşlık, ilerilik ve yaratıcılık olarak belirtmişlerdir. Bunun için Avrupa yazarlarından ve düşünürlerinden geniş olarak faydalanmışlardır. Pek çok kavram ve terim üzerinde düşünmüşler ve tekliflerde bulunmuşlardır.

Bu çalışmanın kaynağında Ziya Gökalp bulunmaktadır. Devrin aydınları, onun yarattığı düşünce sistemini benimsemişler, onun teklif ettiği terim ve kavramları kullanmışlardır. Devrin terim ve kavramlar konusundaki özelliklerini şöyle maddeleştirebiliriz:

1. Meşrutiyet Devri aydınları, terim ve kavramların, dolayısıyla meselelerin üzerinde titizlikle düşünmüşlerdir.

2. Yeni ve yabancı terim ve kavramlara karşı büyük bir merak ve ilgi göstermişler, ayrıca Türkçesini bulmaya da çalışmışlar, bu yüzden çoğunlukla bu yabancı kelimeleri ikili (yani Türkçesi ve Fransızcası ile) kullanmışlardır.

3. Yazarların kelime türetme ve terim üretme meselesine, büyük bir titizlik ve dikkat ile yaklaştıkları, Türkçeye çok değer verdikleri ve Türkçeyi zenginleştirme gayretinde oldukları da, açık bir şekilde görülmektedir.

4. Bu terimlerin bir kısmı eskiden beri, yani Tanzimattan beri alınan ve kullanılan kelimelerdir. Bu kelimelerin pek çoğu dilimize yerleşecek ve daha sonra da kullanılmaya devam edecektir. Bunda hiçbir mahzur yoktur. Çünkü bunların çoğu, 19. yüzyılda Batıda meydana gelen yeni dünya düzeni ile ortaya çıkan yeni kavramlar ve kelimelerdir. Bunlar, yeni ve çağdaş bir toplumun ihtiyacı olan yeni kavramların, yeni dünya düzeninin gerektirdiği, ortaya çıkardığı kelimelerdir.

5. Yazarların çağdaş fikir hayatını yakından takip ettiği görülmektedir. Bunlar felsefe, estetik ve sanat, sosyoloji gibi soyut alanlardır. Tiyatro gibi somut sanatlar da yakından takip edilmiştir. Özellikle tiyatro alanında ve sahne sanatlarıyla ilgili bütün çağdaş yenilikler yakından izlenmiştir.

6. Bundan sonraki daha geniş bir çalışma için devrin belli başlı yazıları, metinleri taranabilir, kelimeler tespit edilebilir. Bu

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

kelimeler, gramer yapılarına göre sınıflandırılabilir. Bir kavram lügatı oluşturulabilir.

Meşrutiyet devrinde kullanılan yabancı terim ve kavramlar bunlardan ibaret değildir. Bu konuda devrin bütün metinlerini gözden geçirmek ve kullanılan terim ve kavramları tek tek tespit etmek lâzımdır. Ben burada, buna bir başlangıç yapmak ve yazarların kullandıkları terimler ve kavramlar üzerinde ne kadar titizlikle düşündüklerini, meseleleri ciddiyetle, ayrıntılarıyla dikkatli bir şekilde ele aldıklarını göstermek istedim. Ayrıca böyle bir çalışmaya duyulan ihtiyacı da belirtmek istedim. Burada önemli olan, yalnızca Batıdan giren kelimeler değildir. Dilimizde kullanılan bütün terim ve kavramlar aynı şekilde ele alınmalı ve incelenmelidir. Devrin yazarları çoğunlukla kelimeleri ikili kullanmışlar, yabancı kelimelere karşılık üretmişler, soyut meseleler üzerinde kafa yormuşlar ve Türk düşünce sistemini yaratmaya çalışmışlardır. Çağdaş, nitelikli ve üstün bir Türk edebiyatı kurmaya gayret etmişlerdir. Bu devirde, yazarların yeni terimler ve kavramlar üretmekte zorluk çekmemeleri oldukça önemlidir ve üzerinde durulması gereken dikkat çekici bir husustur.

KAYNAKLAR

- İsmali Galip (ARCAN). “*Ahmet Hikmet Bey ve Temâşâ*”, Sayı 21, s. 23, 1 Nisan 1336/1920.
- Yahya Kemal (BEYATLI). “*Tiyatro*”, Edebiyata Dair, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1984, s. 215-220 (Peyâm-ı Edebî, 14 Nisan 1330/1914).
- Yahya Kemal (BEYATLI). “*Derûnî Âhenk ve Öz Şiir*”, Edebiyata Dair, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1984, s. 20-21.
- Ferit DEVELLİOĞLU. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 7. baskı, Aydın Kitabevi, Ankara 1986.
- GENÇ KALEMLER DERGİSİ. Hazırlayanlar İsmail Parlatır-Nurullah Çetin, TDK yayınları, Ankara 1999.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

- Reşat Nuri (GÜNTEKİN). "Edebiyat-ı Milliye Meselesi 3-İlham", Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası, Cilt 1, Sayı 17, s. 289-295, 11 Şubat 1333/1917.
- Reşat Nuri (GÜNTEKİN). "Zamanın Ruhu ve Tiyatro 2", Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro İle İlgili Makaleleri, hazırlayan Kemal Yavuz, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1976, s. 54-59 (Zaman Gazetesi, Sayı 128, 22 Teşrin-i sâni, 1334/1918).
- Reşat Nuri (GÜNTEKİN). "Azerbaycan Tiyatrosu", Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro İle İlgili Makaleleri, hazırlayan Kemal Yavuz, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1976, s. 288-291 (Büyük Mecmua, Sayı 1, s. 13-14, 6 Mart 1919).
- Reşat Nuri (GÜNTEKİN). "Tiyatro Eserlerini Anlamak İçin", Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro İle İlgili Makaleleri, hazırlayan Kemal Yavuz, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1976, s. 291-297 (Temâşâ, Sayı 20, s. 2-5, 1 Mart 1336/1920).
- Reşat Nuri (GÜNTEKİN). "Adaptasyona Dair", Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro İle İlgili Makaleleri, hazırlayan Kemal Yavuz, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1976, s. 485-488 (Dersaadet Gazetesi, Sayı 24, 21 Temmuz 1336/1920).
- Reşat Nuri (GÜNTEKİN). "Tercümelere İstifade Edebilir Miyiz?", Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro İle İlgili Makaleleri, hazırlayan Kemal Yavuz, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1976, s. 488-492 (Dersaadet Gazetesi, Sayı 31, 7 Ağustos 1336/1920).
- Reşat Nuri (GÜNTEKİN). Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro İle İlgili Makaleleri, hazırlayan Kemal Yavuz, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1976.
- Hüseyin Kâzım (KADRİ). "Adapte", Temâşâ, Sayı 5, s. 1-2, 1 Ağustos 1334/1918.
- Hüseyin Kâzım (KADRİ). "Var mı Yok mu?", Temâşâ, Sayı 1, s. 1-2, 7 Haziran 1334/1920.
- Yakup Kadri (KARAOSMANOĞLU). "Netâyic", Rûbab, Sayı 14, 19 Nisan 1328/1912.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

- Ali İhsan KOLCU. *Temâşâ Mecmuası-İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler*, Yayınlanmamış master tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas 1992.
- Fuat (KÖPRÜLÜ). *"Edebiyatta Marazîlik"*, Yeni Mecmua, Cilt 1, Sayı 3, s. 45-48, 26 Temmuz 1917.
- Fuat (KÖPRÜLÜ). *"Adaptasyon Merakı"*, Büyük Mecmua, Sayı 3, s. 37-38, 20 Mart 1919.
- Fuat (KÖPRÜLÜ). *"Epepe Meselesi"*, Büyük Mecmua, Sayı 5, s. 68-69, 3 Nisan 1919.
- Şemsettin KUTLU. *Diyorlar ki*, Ruşen Eşref Ünaydın, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- Yusuf Ziya (ORTAÇ). *"Temâşâ Edebiyatta"*, Temâşâ, Sayı 12, s. 4-5, 30 Teşrin-i sâni 1334/1918.
- Yusuf Ziya (ORTAÇ). *"Ceza Kanunu"*, Temâşâ, Sayı 25, s. 7, Ağustos 1336/1920.
- Halit Fahri (OZANSOY). *"Dârülbedâyi'nin Tekâmülüne Doğru"*, Temâşâ, Sayı 25, s. 5-6, Ağustos 1336/1920.
- İsmail PARLATIR. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı yayınları, Ankara 2006.
- ÖMER SEYFETTİN. *"Edebiyatta Artta Kalış"*, Ömer Seyfettin Bütün Eserleri 15, hazırlayan Muzaffer Uyguner, Bilgi yayınları, Ankara 1992 (Turan Gazetesi, Sayı 1398, 18 Eylül 1915).
- ÖMER SEYFETTİN. *Ömer Seyfettin 5-Bütün Eserleri, Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar*, hazırlayan Hülya Argunşah, Dergâh yayınları, İstanbul 2000.
- Ruşen Eşref (ÜNAYDIN). *Diyorlar ki*, hazırlayan Şemsettin Kutlu, Millî Eğitim yayınları, İstanbul 1972.
- Kemal YAVUZ. *Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro İle İlgili Makaleleri*, Kültür Bakanlığı yayını, İstanbul 1976.
- Ali Canip (YÖNTEM). *"Sanat ve Edebiyat-Millî Lisan ve Millî Edebiyat"*, Genç Kalemler, Cilt 2, Sayı 3, s. 47-52, 1 Mayıs 1327/1911.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

- Ali Canip (YÖNTEM). (Yekta Bâhir imzasıyla). “*Millî Daha Doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?*”, Genç Kalemler, Cilt 2, Sayı 4, s. 72-77, 13 Mayıs 1327/1911.
- Ali Canip (YÖNTEM). (Yekta Bâhir imzasıyla). “*Sanat ve Edebiyat-Üslûp, Şahsiyet*”, Genç Kalemler, Cilt 2, Sayı 11, s. 183-188, 9 Teşrin-i evvel 1327/1911.
- Ali Canip (YÖNTEM). (Yekta Bâhir imzasıyla). “*Sanat ve Edebiyat-İptidaiyet=Originalite*”, Genç Kalemler, Cilt 3, Sayı 14, s. 35-40, 3 Kânun-ı sâni 1327/1911.
- Ali Canip (YÖNTEM). (Yekta Bâhir imzasıyla). “*Millî Edebiyat Meselesi*”, Genç Kalemler, Cilt 2, Sayı 6, s. 99-103, 25 Haziran 1327/1911.
- Ali Canip (YÖNTEM). “*Yeni Lisan-Cenap Şahabettin Bey’e*”, Genç Kalemler, Cilt 4, Sayı 27, s. 82-86, 25 Eylül 1328/1912.
- Ali Canip (YÖNTEM). “*Millî Edebiyat Meselesi II- Edebiyat ve Hads*”, Türk Yurdu, Cilt 5, Sayı 55, s. 1046-1055, Teşrin-i evvel 1329/1913.
- Ali Canip (YÖNTEM). “*Millî Edebiyat Meselesi III-Edebiyat ve Milliyet*”, Türk Yurdu, Cilt 5, Sayı 57, s. 1112-1118, Teşrin-i evvel 1329/1913.
- Ali Canip (YÖNTEM). “*Bedî Haz 1- Tahayyür*”, Yeni Mecmua, Cilt 1, Sayı 18, s. 353-354, 8 Teşrin-i sâni 1917.
- Ali Canip (YÖNTEM). “*Bedî Haz 2-Tecâzüb*”, Yeni Mecmua, Cilt 1, Sayı 19, s. 367-368, 15 Teşrin-i sâni 1917.
- Ali Canip (YÖNTEM). “*Bedî Haz 3-Hayatiyet*”, Yeni Mecmua, Cilt 1, Sayı 21, s. 406-408, 29 Teşrin-i sâni 1917.
- Ali Canip (YÖNTEM). “*Ecnebî Edebiyatı, Homer Kimdir? İlyada ve Odise Nasıl Eserlerdir?*”, Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası, Sayı 5, s. 7-18, Ağustos 1334/1918.
- Ali Canip (YÖNTEM). “*Epope Nedir?*”, Yeni Mecmua, Cilt 2, Sayı 62, s. 193-195, 26 Eylül 1918.
- Ali Canip (YÖNTEM). “*Tercüman-ı Hakikat Edebiyatı*”, Yeni Mecmua, Cilt 2, Sayı 66, s. 262-264, 26 Teşrin-i evvel 1918.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

- Ali Canip (YÖNTEM). "Edebiyatta Asrîlik", Şair Nedim Mecmuası, Cilt 1, Sayı 8, s. 115-116, 6 Mart 1919.
- Ali Canip (YÖNTEM). "Epope Asrî Bir Nevi Midir?", Büyük Mecmua, Sayı 4, s. 58-59, Mart 1919.
- Ali Canip (YÖNTEM). "Yine Epopeye Dair", Büyük Mecmua, Sayı 6, s. 84-85, 24 Nisan 1335/1919.
- Ali Canip (YÖNTEM). "Asrî Edebiyat Ne Demektir?", Şair Nedim Mecmuası, Cilt 1, Sayı 2, s. 19-20, 23 Kânun-ı sâni 1919.
- ZİYA GÖKALP (Tevfik Sedat imzası ile). "Bugünkü Felsefe", Genç Kalemler, Cilt 2, Sayı 2, s. 29-31, 26 Nisan 1327/1911.
- ZİYA GÖKALP. "Sanat", Yeni Mecmua, Cilt 1, Sayı 8, 30 Ağustos 1917.
- ZİYA GÖKALP. "Türk Milleti ve Turan", Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak, hazırlayan İbrahim Kutluk, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1976 (Türk Yurdu, Cilt 2, Sayı 15, 1912).
- ZİYA GÖKALP. "Roman", Makaleler 9, hazırlayan Şevket Beysanoğlu, İstanbul 1980 (Cumhuriyet, 28 Eylül 1340/1923, Sayı 142).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*